

Vydání této publikace umožnila podpora Nadace Fritze Thyssena.
Diese Veröffentlichung wurde durch eine Unterstützung der Fritz Thyssen Stiftung ermöglicht.

Sbírka dopisů přetištěných v této knize (1-244) je v držení – některé v originále, některé jako kopie – archivu Hooverova ústavu Univerzity ve Stanfordu.
The full collection of letters printed in this book (1-244) is held – some original and some copied – at the Hoover Institution Archives, Stanford University.

Václav Havel – Vilém Prečan:
Korespondence 1983–1989
K vydání připravil Vojtech Čelko ve spolupráci s Vilémem Prečanem

K vydání připravil, úvodní texty a poznámky napsal © Vojtech Čelko, 2011

© Texty dopisů Václav Havel, Vilém Prečan, 2011

© Doslov – Jiří Suk, 2011

© Grafická úprava Martin Procházka, Studio Marvil

Vydalo Československé dokumentační středisko, o. p. s.,
Josefská 34/6, 118 00 Praha 1 roku 2011.

Sazba Studio Marvil
Vytiskla tiskárna Typodesign

Vydání první
Počet stran 856

ISBN 978-80-904228-5-8

OBSAH

ÚVOD (Vojtech Čelko)	XIII
ZKRATKY A VYSVĚTLIVKY k údajům v dopisech a v přílohách	XXV
DOPISY 1-26 březen 1983 až říjen 1983	1
DOPISY 27-64 říjen 1983 až srpen 1984	93
DOPISY 65-122 srpen 1984 až říjen 1985	205
DOPISY 123-176 říjen 1985 až začátek prosince 1986	359
DOPISY 177-224 prosinec 1986 až leden 1989	501
DOPISY 225-243 květen až listopad 1989	595
DOPISY 244 konec prosince 1989	625
PŘÍLOHY 1-19	631
DOSLOV (Jiří Suk)	777
REJSTRÍK	807
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	819

DOPISY | 1-26

březen 1983 až říjen 1983

V pátek 4. března 1983 se Václav Havel po necelých čtyřech letech ocitl ve svém domácím prostředí. Třebaže mezi pobytem ve vězení a návratem domů ležely čtyři týdny strávené v nemocnici, žil ještě ve víru postvěžeňských syndromů, jak je popsal v dopise Pavlu Kohoutovi (příloha P4/1). Ještě barvitěji to vypsal v dopise témuž adresátovi o dva měsíce později (7. 6. 1983): „Návrat nebyla vůbec lehká věc, mohl bych o tom napsat knihu málem tak tlustou, jako by byla ta o vězení, a dokonce by mne to v tuto chvíli bavilo víc, jenomže to samozřejmě neudělám, máje tisíc a jeden důležitějších úkolů. Týdny v Praze byl nesmírný kolotoč, už jsem z toho magořil, byl jsem tak vyhládlý a žíznivý po všem, že jsem vymetal všechna možná divadla, koncerty, s kdekým se scházel, kdejaký úkol na sebe bral, všechno se snažil stihnout – jako bych podvědomě cítil, že se zase vrátím TAM a že bych si mohl vyčítat, že jsem tu pauzu nedostatečně využil, nebo – a to ještě víc – jako bych se obával, že se každou chvíli ozve „Budíček“ a sen skončí...“

Havel se vrhl horečně do práce. Chtěl se v jednom dobře připraveném rozhovoru s velkým zahraničním médiem podělit o své zkušenosti z vězení, poděkovat za pomoc a solidaritu, upozornit na osud přátel, kteří zůstávali ve vězení, říci to nejpodstatnější o sobě, o své identitě. Ležel mu na srdci osud knižního vydání jeho vězeňských dopisů, které mělo dát jeho pobytu ve vězení smysl: obrátil se v té věci na svého divadelního zplnomocněnce z nakladatelství Rowohlt v Hamburku (příloha P3) a na Josefa Škvoreckého v Torontu (přílohy P5/1–P5/4).

Přátelé z Charty 77, plní očekávání i naděje na jeho pomoc, ho vtáhli do svých aktivit. Na stockholmskou objednávku Františka Janoucha napsal krátký scénický útvar *Chyba*, plný symboliky, ale hlavní energii – kromě psaní dopisů mnoha přátelům v zahraničí – věnoval strategii příprav veřejného vystoupení Charty 77 v souvislosti s propagandistickou akcí československého režimu zvanou Světové shromáždění za mír, za život, proti jaderné válce.

V létě mu pak nejvíc ze všeho záleželo na vypracování rozsáhlého dokumentu Charty 77 o populární hudbě – tedy z oblasti, která byla předmětem zájmu velké části mladé generace – a na sestavení sborníku textů Charty 77 o míru. První projekt byl úspěšně zakončen s velkou publicitou v exilovém tisku a českém vysílání západních rozhlasových stanic, záležitost sborníku se protáhla i do dalšího období.

Zpráva o nemoci a pak podmíněčném propuštění Václava Havla zastihla Prečana při dokončování dokumentace o stavu a porušování lidských a občanských práv v Československu, připravované na objednávku Pavla Tigrida v souvislosti s probíhající madridskou následnou schůzkou Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, a uprostřed práce na knize Havlovy esejistické a publicistické tvorby ze sedmdesátých let. To byl jeden z motivů intenzivní telefonické komunikace s Havlem počínaje rozhovorem z 11. března 1983; zajímaly ho Havlovy publikační

plány a vyvinul úsilí, aby ho zásobil informacemi, ke kterým neměl ve vězení přístup. Získal Havlovu důvěru a osvědčil se jako užitečný pomocník při publikování Havlova interview z 3. dubna 1983 (příloha P4) i dokumentů Charty 77 souvisejících se zmíněným Světovým shromážděním.

V březnu 1983 se odehrála ještě jedna věc, která poté podstatně ovlivnila Prečanův život v exilu a napomohla intenzivním kontaktům obou protagonistů našeho příběhu. Navázal s ním kontakt kulturní referent západoněmeckého velvyslanectví v Praze Wolfgang Scheur, který se ujal agendy styku ambasády s disidentskou scénou a přitom se dozvěděl o Prečanovi jako adresátovi svého předchůdce. Během krátké doby vznikla pevná komunikační a dopravní přeshraniční linka Scheur–Prečan, vyúsťující na pražské straně u Jiřiny Šiklové a dalších adresátů. V létě 1983 došlo k dalšímu takřka osudovému setkání: Prečan se seznámil s knížetem Schwarzenbergem a dohodli se na spolupráci.

DOPISY | 27-64

říjen 1983 až srpen 1984

Kapitola začíná sdělením na pohlednici, kde Havel oznámil, že napsal několik drobností a už začíná s hrou; končí o deset měsíců později, když v krátkém dopise z 3. srpna 1984 posílá „radostnou zprávu“, že se mu hru podařilo napsat. S dopisem zaslal Prečanovi rukopis *Larga desolata* jako svému poštovnímu úřadu, aby doručil hru Klausovi Junckerovi.

Largo desolato však zřejmě nebylo hlavním cílem Havlova úsilí během oněch deseti měsíců. Na přelomu let 1983/84 zpracoval návrh bilancujícího dokumentu Charty 77 (příloha P7/1), napsal jeden ze svých velkých esejů – Politiku a svědomí –, zabral se do filozofických esejů Václava Bělohradského, s nímž vedl rozsáhlou korespondenci a připravoval pro samizdatové vydání v Edici Expedice soubor všech dostupných Bělohradského textů spolu s reakcemi na ně. Na podnět Pavla Tigrida se zabýval otázkami systematické spolupráce se *Svědectvím* a dal dohromady štáb domácích koordinátorů (dopisy v příloze P8).

Vedle intenzifikace dopravy „kontrabandu“ do vlasti si Prečan na podzim 1983 dopřál intenzivní studium v londýnském archivu, zahloubal se do analýzy postoje Charty 77 k otázkám míru a ke spolupráci s mírovým hnutím na Západě a připravil o tom výklad pro podzimní konferenci sdružení Opus bonum ve Frankenu. Napsal několik textů, mezi nimi materiál o dokumentech Charty 77 za rok 1983 pro *Listy*; pokračoval ve vytváření sbírek samizdatu a v distribuci kopií samizdatových knih a periodik velkým knihovnám a dalším zájemcům na Západě.

Povzbuzen Jiřím Pelikánem vrátil se Prečan k projektu dokumentačního a informačního exilového střediska. V době, kdy Havel dokončoval první hru po návratu z vězení, dopsal Prečan návrh projektu střediska. Havel odeslal Prečanovi z Hrádečku zprávu o hotové hře 3. srpna 1984. Den předtím rozeslal Prečan svůj návrh z Hannoveru skupině přátel v exilu (příloha 13/1); o jedenáct dnů později jej poslal i Havlovi. Ale to je dopis už z další kapitoly.

Ještě v první polovině srpna 1984 napsal Havel významnou úvahu Šest poznámek o kultuře, kde se zabýval vztahem „první“ a „druhé“ (paralelní) kultury. V následujících měsících ho čekalo několik radostných zpráv: v září držel v rukách německé vydání *Dopisů Olze*, brzy nato i příznivou recenzi z pera Heinricha Bölla. *Largo* bylo nadšeně přijato prvními čtenáři v exilu (Jiří Gruša) a začalo se překládat do němčiny (světová premiéra ve vídeňském Burgtheatru 13. 4. 1985); před koncem roku 1984 konečně vyšel sborník jeho statí *O lidskou identitu*.

Tehdy ho také mluvčí Charty 77 znovu pověřili napsáním bilancujícího dokumentu, který byl zveřejněn při střídání mluvčích na začátku ledna 1985. Havel se dále vrátil k mírové problematice a napsal kritickou esej Anatomie jedné zdrženlivosti. Delší období svého zájmu o filozofii uzavřel sestavením sborníku *Hostina*. Začal odpovídat Karlu Hvižďalovi na jeho otázky (o dva roky později z toho byl *Dálkový výslech*). V říjnu 1985 během deseti dnů napsal hru *Pokoušení*.

Prečan si dovilil na podzim 1984 dvojí výlet na pole historie: vystoupil na londýnské konferenci s referátem o vztahu Britů a Sovětů k povstání na Slovensku roku 1944 a na konferenci v Izraeli s příspěvkem o malé slovenské povstalecké válce uprostřed velké války. Pokračoval v dosavadní běžné agendě (budování sbírek, doprava kontrabandu do vlasti), v březnu 1985 spolu s Františkem Janouchem připravili anketu k Evropskému kulturnímu fóru v Budapešti; s Janem Vladislavem a dvěma spoluautory sestavili přes léto dokumentaci *Obležená kultura, Československo deset let po Helsinkách*, která vyšla anglicky. S Gordonem Skillingem připravil Prečan dvojčíslo časopisu *Kosmas*, kde u příležitosti podzimního mezinárodního kongresu pro sovětská a východoevropská studia ve Washingtonu představili scénu československého nezávislého dějepisectví. V polovině června 1985 zažil Prečan ještě jednou hořkost neúspěchu, když americká instituce nevhověla žádosti o podporu projektu dokumentačního střediska.

Navzdory mnohosti úkolů našli oba přátelé i v tomto období čas k obšírné výměně názorů a informací – o Chartě 77, o historii, o situaci doma i v exilu.

DOPISY | 123-176

říjen 1985 až začátek prosince 1986

Po napsání hry *Pokoušení* přišlo na pořad první vyvrcholení Havlovy práce na *Dálkovém výsledku* s Karlem Hvižďalou na konci prosince 1985, když za dva dny či večery namluvil na magnetofonové kazety koncept celé knihy. Věnoval se své děkovné řeči pro ceremoniál udělení Ceny Erasma Rotterdamského v listopadu 1986 (text dokončil v březnu 1986). Získal Prečana pro myšlenku publikace k desátému výročí Charty 77 a napsal Dvě poznámky o Chartě 77, které se staly součástí textu besedy čtyř autorů, publikované v samizdatových *Informacích o Chartě 77* a určené pro kongres SVU v Bostonu (příloha P14). Pro sborník připravovaný Prečanem napsal esej O smyslu Charty 77. Dokončil redakci *Dálkového výsledku* z konceptu, který mu poslal Hvižďala z přepisu magnetofonového záznamu.

Po referátu na mezinárodním kongresu ve Washingtonu a po jednání v National Endowment for Democracy se Prečan vrátil v listopadu 1985 z USA s nadějí, že tato americká nadace tentokrát s jistotou podpoří projekt dokumentačního střediska, a věnoval se přípravám jeho právní základny a institucionalizace, k níž došlo na začátku března 1986. Zbývající měsíce do konce roku 1986 strávil agendou střediska, desátého výročí Charty 77, přípravou na bostonský kongres SVU, náročnou operací přestěhování z Hannoveru na zámek Schwarzenberg a pohostinským vystoupením v roli historika na výroční konferenci AAASS v New Orleansu.

DOPISY | 177-224

prosinec 1986 až leden 1989

V prosinci 1986 Havel koncipoval dva dokumenty Charty 77: Slovo ke spoluobčanům jako výzvu československé veřejnosti k občanské spoluodpovědnosti a k úsilí o demokratický vývoj v zemi a Dopis signatářům s návrhy na nové způsoby činnosti Charty 77. Jako mezníky Havlovy politické aktivity v období těchto dvou let a dvou měsíců se rýsují: spolupráce na založení samizdatových *Lidových novin* a při organizaci symposia Československo `88, aktivní účast při založení Hnutí za občanskou svobodu, jehož manifestu Demokracii pro všechny dává definitivní podobu, vystoupení v roli hlavního řečníka na povolené manifestaci ke Dni lidských práv 10. prosince 1988 na Škroupově náměstí v Praze a veřejné angažmá v týdnu před dvacátým výročím smrti Jana Palacha. Stále více času trávil se zahraničními návštěvníky Prahy, od novinářů po politiky (účast na snídani s francouzským prezidentem Françoisem Mitterrandem), stále více kontaktů udržoval s lidmi z oficiální sféry kultury, zejména divadelníky.

Vedle toho psal řadu článků, další z řady velkých esejí (Příběh a totalita, duben 1987), v říjnu 1987 dokončil další divadelní hru, *Asanaci*; v roce 1988 uveřejnil víc než deset článků a jiných textů, mezi nimi Břemeno 21. srpna, Vyložené karty, Pravda a perzekuce.

Prečana v tomto období stále více pohlcovala práce v dokumentačním středisku: systematické budování sbírek, založení a vydávání čtvrtletníku *Acta* (vycházel vedle české/slovenské také v anglické verzi) a dalších publikací ČSDS; vedle toho nezanedbával intenzivní komunikaci s domovem a zásobování domácí nezávislé veřejnosti informacemi, četbou ze svobodného světa a rozmnožovací technikou. Na tomto poli měl vydatné pomocníky v kanadském diplomatovi Peteru Bakewellovi a od schůzky s velvyslanecským radou Peterem Metzgerem v západoněmeckém Tauberbischofsheimu 1. dubna 1987 (schůzku sjednal Wolfgang Scheur) opět i na pražském velvyslanectví Spolkové republiky. Podle svého předsevzetí si však našel čas i na konferenční vystoupení (v Německu, USA, Itálii) a publikace v roli profesionálního historika, o čemž tu a tam informoval svého partnera v korespondenci.

Prečan s Havlem se na začátku tohoto období v několika dopisech dohodli na koncepci dalšího sborníku Havlových textů (dostal krycí jméno *Repetitorium*) a na dálku ji společně připravovali. Na dopisy ve stylu a ve frekvenci dřívější korespondence však měli oba stále méně času.

Václav Havel byl 16. ledna 1989 zadržen Státní bezpečností na Václavském náměstí v Praze, když se chystal položit květiny k místu, kde se v lednu 1969 upálil Jan Palach. Ve dvojitým soudním řízení byl odsouzen k osmi měsícům vězení, což vyvolalo vlnu protestů v Československu a na celém světě; v den podmíněného propuštění 17. května 1989 ho přišlo do bytu pozdravit na čtyři sta přátel a příznivců.

Během následujícího půl roku poskytl Havel velký počet někdy i velmi rozsáhlých interview řadě světových deníků a týdeníků, rozhlasovým a televizním společnostem mnoha zemí včetně Polska a Maďarska; padesátiminutový rozhovor s Havlem vysílalo 14. července 1989 Rádio Svobodná Evropa. Napsal množství drobných textů a článků, o nichž se zmiňoval v dopisech Prečanovi, mezi nimi i významnou úvahu *Hodina mezi zkrachovancem a politikem*. Nejdůležitějším Havlovým textem tohoto období je esej *Slovo o slovu*, napsaná jako projev ke slavnostnímu převzetí Mírové ceny německých knihkupců 15. října 1989 ve Frankfurtu nad Mohanem, který za něho přečetl Maximilian Schell.

Byl spoluautorem prohlášení *Několik vět* a významně přispěl k organizování petiční akce navazující na toto prohlášení. Dopisem z 5. listopadu 1989 prezidentu Spolkové republiky Richardu von Weizsäckerovi předznamenal novou éru vztahů s demokratickým Německem.

Vedle práce v ČSDS, které se v čase soudních procesů s Havlem postaralo o vytištění informací o procesech v několika jazycích, referoval Prečan na začátku května na washingtonské konferenci k problematice současné demokratické revoluce ve světě a na začátku listopadu na mezinárodním semináři o střední Evropě ve Vratislavi, po němž se zúčastnil jednání s představiteli Solidarity ve Varšavě. Spolu s Vladislavem připravovali dokumentární publikaci *Horký leden 1989 v Československu* a dokončil rozsáhlý sborník Havlových textů *Do různých stran, 1983–1989*. Kniha vyšla koncem září v Scheinfeldu nákladem čtyři tisíce výtisků, z nichž se většina dostala do Československa ještě před koncem roku 1989.

konec prosince 1989

V čase mezi dvěma telefonáty – z 18. listopadu a 26. prosince 1989, kdy se Havel Prečanovi ohlásil, aby ho informoval, co je v zemi na programu, a zeptal se ho, jaké má plány (Havel tehdy naléhal, aby se Prečan vrátil domů) – byla komunikace mezi nimi jen nepřímá, zprostředkovaná. (O živém kontaktu mezi střediskem v Scheinfeldu a Československem po 17. listopadu 1989 vypovídá ve zkratce příloha P19.)

Prečanův dopis uzavírá jednu etapu jeho života (ale nejen jeho) a předznamenává začátek nového úsilí – pro něho při vytváření oboru současných dějin v Československu, pro Havla v čele státu, který se měl stát demokratickým. S trochou nostalgie předvídá, že už nebudou mít čas psát si dlouhé dopisy a vést dlouhé telefonáty, a přiznává, že se mu po tom bude stýskat.

Prečan přijel do Prahy v neděli 14. ledna 1990. Na druhý den dopoledne přijal v kanceláři Československé akademie věd pověření zahájit práce k založení Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, odpoledne se sešel na Hradě k pracovní debatě s prezidentem a designovanou ředitelkou Památníku národního písemnictví. Týž den večer se zúčastnil v budově na nábřeží – s několika kolegy z historické komise Občanského fóra – debaty s tajemníkem KSČ o požadavku převést archiv ÚV KSČ mimo kompetenční sféru komunistické strany.

[Hannover], 25.–30. prosince 1983

Předáno W. Scheurovi v Hannoveru 30. 12. 1983 (O 1344/83)

Milý příteli,

moje pracovna málem kolabuje, což znamená, že se mi tu mísí haldy pošty s další agendou. Kdybych se to pokoušel uspořádat, ztratil bych veškerou dnešní energii jen na to a byl by večer. Jsem však plný odpovědí na Vaše předcházející dopisy i na podněty, které mezitím přinesl život, a kde bych se s Vámi rád rozdělil o několik marginálních komentářů. Ono „meztím“ je strašně dlouhá doba, psal jsem Vám souvisle naposledy 11. září, všechno mezi tím byly jen štěky a útržky. Nejste sám, na koho jsem neměl čas, například Gordonovi [Skillingovi], s nímž jsme zvyklí psát si pravidelně (to znamená zhruba dva dopisy do měsíce), jsem psal až 18 týdnů poté, co jsme se rozloučili v srpnu na hannoverském letišti. Nebudu povídat, co jsem dělal, tím bych zas jen zdržoval a odváděl pozornost od ostatních hlavních záležitostí.¹ V následujícím psaní mě budou brzdit pouze dvě okolnosti: mnohé by bylo třeba nejprve dát na papír jako koncept, ani v dopisech nedávám rád na papír formulace, jež věcně i formálně kulhají na obě nohy, natož pak když píšu někomu, kdo je sám tak pečlivý v obojím směru; dále existuje jisté riziko, že tento dopis se dostane do rukou nepovolaným – to mi brání vyjadřovat se zcela svobodně a adresně (pokud jde o lidi).

Když jste se mi zmiňoval (v dopise, který mi byl doručen 19. prosince) o úvaze k problematice Charty, jež byla vetována (jedním hlasem), a dodával, že to tedy zpracujete jako vlastní text, měl jsem v úmyslu zahrnout Vás dotazy s prosbou, abyste je při konečné formulaci své úvahy vzal v potaz. Meztím je tu odpověď na 17 otázek, z nichž většina se tak či onak Charty týká a jež svým obsahem činí mnoho mých otázek neaktuálními.² Způsob, jak se tazatelé ptají, dokumentuje povrchnost a jepičí způsob zdejšího uvažování; o míře jejich bohorovné arogance svědčí, že se nepokoušejí ani jen předstírat, že by měli stín pochybnosti o správnosti svých tvrzení a soudů, jimiž se jejich otázky hemží; ale to je normální. Prokázal jste velkou trpělivost, že jste to vše zodpověděl klidně a věcně, bez polemiky. Bojím-li se něčeho, pak jen toho, aby s odpověďmi nenakládali podobně bohorovným a vševědoucím způsobem (na zdejší žurnalistiku, myslím této země, platí označení „Besserwisserei“, opravdu vědí všechno lépe než lidé z ostatních zemí; proto se jim říká hanlivě – právem – těžko přeložitelným názvem „Klugscheisser“, čili jsou to většinou „klugšajsi“).

1 V prosinci to bylo dílo Jana Vladislava pro napsání doslovu k jeho *Malým morálitám* a korektury Šimečkova textu *Náš soudruh Winston Smith*.

2 Koncept rozhovoru určeného pro *Der Spiegel*; viz předcházející Havlův dopis doručený 25. 12. 1983.

Charta mě stále velmi zajímá. Nejen proto, že jsem kdysi napsal, že „je do-
movem, do něhož lze patřit i přes vzdálenost kilometrů“,³ a že její vznik a exi-
stence tolik změnily můj způsob zdejší existence oproti původním plánům.
Nefandím Chartě proto, že mě v minulosti tolik zaměstnávala, ale pro její mís-
to (v nejširším slova smyslu) v současné české společnosti. Nebudu opakovat,
co jsem napsal v různých textech, ani opisovat od Vás, snad to takto stačí. (Měl
jsem jisté zadostiučinění, když jsem četl Vaši formulaci „... Charta 77 je obrazem
možností této společnosti v této chvíli“ atakdále, připomenula mi, že jsem kde-
si psal něco na způsob, že Charta je to, na co tato společnost dnes má.)

Vaše Repetitorium pro zapomnětlivé⁴ je o to důležitější, že má autoritu Va-
šeho jména a podpisu; považuji to za nesmírně důležité právě do řad české-
ho politického exilu. Charta nevoní zejména konzervativním kruhů všech
odstínů, což se dává najevo všelijak: v nejlepším případě se bagatelizuje nebo
se o ní mlčí, v horším případě se o ní mluví jako o čemsi odbytém, nechybějí
případy, kdy ji někteří jedinci špiní a napadají. Souvisí to asi s celkovou pola-
rizací exilu, což je zase odrazem všeobecné polarizace ve světě. Nikde nevidět
světýlko spásného řešení problémů tohoto světa, všechny recepty zklamaly,
tak tedy „radikálně a klackem“, a k tomu patří černobílé vidění světa.

V tomto vidění světa je pak Charta legalistická, nevyhraněná, stojí kdesi
v prostředku; bylo by tedy na místě, aby už konečně byla vystřídána pořád-
nou opozicí, bojovnou a údernou (jež se nebude bát použít násilí), ostře pro-
tikomunistickou. V tom posledním je vůbec Charta nejvíc podezřelá: v jejích
řadách jsou trpění zloduší „bývkom“ (bývalí komunisté), což jsou vůbec nej-
větší lotři, s nimiž to nemají poctiví chartisté vůbec lehké. (Dožralo mě, že
i člověk, který by měl vědět, co mluví, řekne na veřejném shromáždění tako-
vou nehoráznost – cituji skoro přesně – jako: „Von to nemá ten Vašek Havel
v Chartě lehký.“ Mlynárik ve Franken. – Tím bylo myšleno Havel s těmi býva-
lými komunisty; řečeno tak, jako by bylo nutno Havla omlouvat, že to s těmi
zloduchy ještě táhne.)

Vyzvedá se, kolik katolíků nebylo ochotno přidat se k Chartě proto, že ne-
byli ochotni spolupracovat s oněmi bývkom (tento názor, vlastně tvrzení,
rozšiřuje zejména... raději žádná jména, nechci být jako žalobník), zdůrazňuje
se, jak vlastně Petlice atd. je „pololegální“, z čehož se malým posunem význa-
mu udělá něco podezřelého, co si vlastně nezaslouží nejen kladného ocenění,
ale ani podpory.

Zdůrazňují se maličkosti nebo – přesněji – věci nepodstatné, aby bylo
možno poukázat na buď extravaganci mnohých „disidentů“, anebo na to,
že formy perzekuce v Československu jsou nicotné oproti tomu, jak policie

3 V úvodu ke *Knize Charty* (Köln/R. 1977).

4 Myšlen Havlem koncipovaný návrh dokumentu Charty 77.

a úřady postupují v jiných zemích, a že se vlastně zesměšňujeme, když ty jednotlivosti vypočítáváme, a že to tedy působí spíš trapně ve světě, kde denně lidé padají za oběť terorismu tajnému anebo terorismu organizovanému státním aparátem atd. atp., znáte to ostatně. Setkal jsem se s tím i při práci na dokumentaci o stavu lidských práv v Československu; měl jsem nakonec pocit, že ta objednávka byla jen formální, aby se něco udělalo, bez přesvědčení, že to stojí vsutku za to, že vůbec stojí za to něco v tomto směru podnikat. (Možná přeháním.)

Ted', když o tom píšu, se mi to přestává líbit: vypadá to, jako bych si vyléval srdce, což není mým úmyslem; a hlavně, není to asi nic zcela nového, mluvili jsme o tom ostatně kdysi dávno na jaře. Pravdou ovšem je, že do roku 1980 byly rozpory zastřenější, silnější byla tendence ke spolupráci a dohodě, vztah k Chartě se vyznačoval všeobecně pozitivním konsenzem, hlasy opačné byly spíše výjimkou; dnes převažuje tendence k polarizaci, k individuálnímu „profilování“.

Rozmáchl jsem se příliš doširoka a s přibývajícimi stránkami mi dochází dech. Řeknu to ještě jinak, stručně a nutně ovšem zjednodušeně. V nastalé polarizaci většina politicky profilovaných osobností a směrů hledí na domácí fenomény (z oblasti disentu apod.) především z toho hlediska, jak je zařadit anebo jak si je podřídit, přiřadit podle svého vlastního „partajního“ zájmu, zda a jak lze to či ono využít pro podporu vlastní argumentace, svého programu, pro zvýšení vlastní prestiže, pro získání většího respektu a věhlasu. (To je jistě přirozené a normální, namítne každý, kdo ví něco o tom, jak to v životě chodí. Jestliže si to také uvědomují všichni „koncepční“ lidé v Chartě, pak není třeba mít starosti.) Do takové polarizace „partajnického“ uvažování se ovšem Charta nehodí, je nezařaditelná, „nehodí se do krámu“, ba naopak ruší, „škodí“. Jen málokdo to řekne tak otevřeně jako Pachman, že si totiž „nezaslouží podporu demokratického Západu“; ale jen málokdo ji bere takovou, jaká je anebo jaká se snaží být s ohledem na možnosti a síly svoje i prostředí, v němž působí. K těm „málokdo“, s nimiž – po zkušenostech více jak sedmi let, a mnohé byly trpké – mohu spolupracovat bez výhrad a s naprostou důvěrou, patří na prvním místě Jiří Pelikán.

Nelekněte se toho jména, nemám na mysli ani *Listy* jako časopis, ani skupinu *Listy* (což je seskupení víceméně fiktivní), ani JP [Jiřího Pelikána] jako poslance socialistické strany B. Craxiho; myslím JP jako člověka veskrze politického, ale v žádném případě ideologického; ochotného podporovat jakoukoli smyslupnou aktivitu, ať přichází z kteréhokoli kouta, člověka svobodného od partajnictví, ochotně naslouchajícího tomu, co se doma děje, připraveného pomoci všemi prostředky, které lze sehnat. Podobně si rozumím s Karlem Skalickým, kterého bojovní katolíci málem oddělali jako redaktora *Studií*. Jejich boj proti *Studiím* za to, že se ekumenicky otevřely na všechny strany a zejména také vůči Chartě, bez ohledu na „infiltraci Charty“

bývkem lotry, neskončil; jen se to nedělá tak otevřeně poté, když to nevyšlo na nejvyšších místech ve Vatikáně. Vhodnou záminkou, jak omezit *Studie*, je nutnost šetřit; zřejmě dojde k snížení rozsahu, bude méně čísel do roka. Úvodník *Rozmluv* sice neřeže do *Studií* otevřeně, ale je tam jeden pasus, z něhož je zřejmé, proti čemu chtějí konzervativně zaměřeni katolíci jít ostře.

Nejsem ani protikřesťanský, to bych byl blbec, ani protikatolický. Antropocentrická filozofie bezpochyby přispěla svou troškou do mlýna současné krize člověka a lidského světa, ale jestliže někdo vystupoval proti „titánství“ a pojetí člověka jako míry všeho, byl to přece u nás Masaryk. Větu o humanitních ideálech (převedených posunem ve vedlejší větě do roviny antropocentrismu, aby se pak mohlo říci, že takové humanitní ideály stojí na pozadí národní tragédie – na straně 4 čísla 1 *Rozmluv*, vše s odvoláním na Václava Havla – považují buď za zmatenou, anebo za nepoctivost.)⁵

Jistě, je to všechno dosti neurčité, aby bylo lze uhnout, kdyby se ukázalo, že se přestřelilo. Ale naučil jsem se za několik desítek let interpretace pramenů číst mezi řádky a rozumět souvislostem. Je mi proti srsti, jestliže se tvrdí, že vlastně katolický disent je ten jediný pravý (autentický atd.), nejmasivnější, s největším zázemím tiskárenským, a z toho se dedukuje, že to je vlastně jediná naděje a šance do budoucna. Už mě to tak namíchlo, že jsem posledně řekl Tomskému, že křesťanství není neprodejné zboží, aby s ním musel hauzírovat jako agent s teplou vodou. (A nemyslím si, že na podporu argumentace o tom, jak je křesťanství, rozuměj katolictví, v Čechách na postupu, je třeba uvádět, že Václav Havel je tři kroky nebo jen krok od konverze.)

Končím s těmito úvahami a nepřímými polemikami na adresu, která Vám nemusí být dost jasná; už jste ale *Rozmluvy* měl asi v rukách, je to beztak příliš útržkovité, než aby to mohlo být k něčemu dobré, a navíc hrozí nebezpečí nedorozumění, jestliže se pokouším zkratkovitě vyjádřit, na co je zapotřebí daleko více místa a času. Nejsem ani ateista, ani socialista, snažím se pouze vyhnout se tomu, aby se ďábel vyháněl belzebubem, jedna ideologie nahrazovala jinou, lež polopravdou. Ale teď už raději přejdu ke konkrétním, je to užitečnější.

1. Ověřoval jsem si, jak to bylo s pozvánkami do Franken. Zdena Tomínová pozvána byla, nepřijela ani nic nesešla, prostě žádná reakce. Pokud jde o Jiřího Němce, z podnětu vídeňských „kruhů“ se radil jeden z organizátorů, který měl tuto agendu na starosti, s P. Tigridem. Ten nedoporučil JN zatím pozvat s poukazem na jeho zdravotní stav a obtíže, které by mohly na místě samém z toho vzniknout.

5 „Neboť i zde [na domácí půdě – V.Č.] si ti nejbystřejší z české inteligence povšimli, že humanitní ideály, které nahradily víru v Boha (Václav Havel), stojí právě svým antropocentrismem na pozadí národní tragédie.“ *Rozmluvy*, 1/1983, s. 4.

[Praha], 29.–30. března 1984

Doručeno v Hannoveru expresní poštou via W. Scheur 14. 4. 1984
(D 621/84)

Milý příteli,

právě jsem položil Váš telefon – ten, v němž jste se mne ptal na průběh výslechu, obdivoval mou želvičku a já se divil, že Vám ještě nedošla korektura, ačkoli byla integrální součástí té želvičkové zásilky (zřejmě to nějak chodí po etapách, nerozumím tomu)¹ – a usedám, abych stručně napsal.

Především děkuji za poslední dopis, kterým jste doprovodil zásilku od Bělohradského a další dopisy, na něž teď odpovídám. Příkládám: dopis Bělohradskému s dvěma esejemi, dopis Františkovi [Janouchovi] a dopis J. Nebudu opakovat, co v nich je, protože si to přečtete. Dále příkládám větší obálku pro Ivana Palce a zřejmě budou přiloženy i nějaké [magnetofonové] pásky. Mezitím Vám měla dorazit už velká obálka pro Boží mlýny s novou nahrávkou Plastiků, návrhem na obal desky atd. a jedna čerstvá věcička od Šibala, který potvrzuje příjem poslední zprávy pro něj (o materiálu atd.).

Já odjíždím na Hrádeček v pátek 6. dubna, takže pak se asi náš styk trochu zpomalí.

K těm páskům: jeden zdejší cizozemec, zatím ho nejmenuji, až jestli bude souhlasit, chce poslat na nějakou adresu v Paříži, možná dokonce adresátovi v New Yorku, nějaké pásky, které natočil. Bližší informace o obsahu těch pásků jsou v dopise Bělohradskému, prosím, nahlédněte tam. Ten dotyčný to chtěl vézt přes hranice, což jsem mu zatrhl: kdyby to u něj našli, už by se sem nemohl vrátit. Tak jsem se nabídl, že to „nějak zařídím“. Je to fajn člověk, známe ho dlouho a dobře. Myslím, že až někdy budete mít dlouhou chvíli (což se Vám asi stává málokdy), bude Vás zajímat si ty pásky poslechnout. Cosi to poví o zdejší atmosféře. Rovněž bych byl rád, kdyby si je mohl poslechnout Bělohradský, tu a tam se ho to týká. Lze to nějak zařídit? Snad by to šlo tak, že Vy byste si to poslechl (a v případě, že budete chtít, přehrál do svého archivu, i když tak důležité to zase asi není), pak poslal Bělohradskému a požádal ho, aby – až si to poslechne – to poslal už na tu konečnou adresu, které to bude určeno. (Nevím ještě, která adresa to bude, ten cizozemec mi to přinese až zítra. Nevím rovněž, zda tam bude vše, co tam má být – čtyři kazety, <je jich pět>² – tu zajímavější, tu méně.) Není to zdaleka ze všech diskusí, které jsem na tahle a podobná témata měl v různých kroužcích, ale i tak Vám to snad, vyslechnuto v náležitém pořadí, může snad leccos říct o tom, jak tu lidi přemýšlejí.

1 Želva nakreslená na obálce Havlovy zásilky. Takto Prečan potvrdil doručení Havlova dopisu ze 17. 3. Korektury došly expresní poštou od W. Scheura o dva dny později, 1. 4. 1984 (D 535/84).

2 Vpisek rukou.

A teď ještě pár slov k odezvě mé řeči pro Toulouse: jak jsem Vám už psal, meritorně s tím souhlasí všichni, což je hlavní a dobré: znamená to, že nebudu mluvit jen sám za sebe. Mnozí to považují dokonce za tak samozřejmé, že si to mezi sebou ani říkat nemusíme, že to je třeba říct jen ven. Že to opravdu venku jakýsi smysl mít může, mi potvrzují kladné odezvy od Bělohradského a Gruši. Pokud jde o kritické výhrady: Šimečka a Kusý, kterým se to moc líbí a kteří to považují za text zásadní důležitosti, mne donutili předčítat to na našem nedávném spisovatelském setkání v Brně. Většina se sice postavila za to, Uhde, Vaculík (ten to znal už dřív), Klíma, bylo to však podrobeno zdrcující kritice Karla Pecky, Lenky Procházkové a Edy Kriseové: Pecka říká, že mám psát hry a nemotat se do věcí, na které tu jsou odborníci, a že to jsou jen takové „kunderovské kvákoty“; Eda říkala, že to je nudné a že tam jen opakuju věci, které řekli Patočka a Bělohradský; Lenka říkala, že to je psáno jakýmsi odbornickým jazykem, který se nehodí pro spisovatele, že mám psát osobně a lidsky, na způsob Ludvíkových fejetonů. Každá z těch kritik má v sobě větší či menší zrnko oprávnění, nejmíň беру kritiku Peckovu; k Edině kritice dodávám, že přesně vím, co tam je z Patočky, co z Bělohradského a co ze mne, a že také vím, proč tomu tak je: zdálo se mi, že některé věci jimi vyslovené a pro nás zde už samozřejmé je třeba znovu a znovu západoevropanům opakovat, a že takového významné příležitosti k tomu nelze nevyužít, byť by se člověk vědomě stal jen tlumočníkem jiných. Lence namítám, že každé píšeme, jak umíme, já nejsem Vaculík a s tím se musí smířit. (Mimo jiné: na téže schůzce mi jeden brněnský inženýr – neliterát – huhlal do ucha, že všichni inženýři kolem něho čtou právě mé esejistické texty, Moc bezmocných, dopisy z vězení apod., že jsem pro ně právě v téhle poloze největší autorita, že to čtou víc než mé hry.) Lenka [Procházková] ještě říkala, že to samý už řekl líp Solženicyn v Harvardské přednášce. Milan Š[imečka] mne zoufale s Kusým bránili, Ludvík [Vaculík] taky, nakonec z toho byl zmatek, všichni se opili, rozmanitě pohádali, až posléze usnuli, jediní dva vytrvalci Stankovič a Pecka se až do rána – za chrápání ostatních – o to hádali, Andrej na mé straně, Karel proti mně. To celé popisuju jen tak pro zajímavost a pro obveselení, žádný zvláštní význam tomu nepřikládám, spisovatelé jsou podivíni a je to tak správné. Nicméně reakce lidí mimo „disent“ a mimo literaturu mne zajímají víc, připadají mi víc k věci – a o tom právě trochu napovídají i ty pásky. K spisovatelům patří, že se žádnému nelíbí, co napíše ten druhý, rozdíl je jen v tom, nakolik to kdo tomu druhému řekne. Já bych příkladně nikdy nedokázal říct té hodné a milé a krásné Lence, co si myslím o jejím psaní, mám halt kinderstube, jsem v jejím zajetí, jiní si servítky neberou. Pokud jde o filozofy (Hejdánek, Benda, Paloušové atd.), všichni s tím souhlasí a mají jen drobné – a ovšem úplně protichůdné – připomínky k užívání některých termínů, k některým formulacím, chybí jim tam to či ono dovysvětlení atd. Já sám teď – po tom všem – už velmi přesně vím, co všechno bych

napsal jinak a lépe, ale nelituji toho, že jsem to nejdřív odeslal a pak teprve dával číst přátelům: zvolit opačný postup, ocitl bych se v nebezpečí, že se v tom beznadějně zapletu a nikdy to nedodělám. Za nejvážnější chybu považuji, že jsem nějak víc nevysvětlil, co se míní „přirozeným světem“. Filozofové to vědí, ale laici tápou: díky mým ilustrativním příkladům si myslí, že přirozený svět je jakýsi svět primitiva, dítěte, středověkého zaostalce, mate je odkaz slova přirozený k slovu příroda, myslí si, že to je svět nějakých přírodních lidí. To je samozřejmě všechno nesmysl, Bělohradský v eseji Evidence a norma to vysvětluje přesně, stejně tak dobře to vysvětluje Patočka v Přirozeném světě jako filozofickém problému, před ním to vysvětluje Husserl (já se ovšem prokousal jen zlomkem jeho díla – ale kdo se tím prokousal celým?). Mé příklady s komínem, dítětem a středověkým člověkem trochu zavádějí nebo matou, aspoň neoborníky. I když na druhé straně úplní neoborníci, tedy neintelektuálové, kupodivu docela chápou, co se tím myslí. No nic, ať tak či onak, tohle mám za sebou, už se tím nechci nějak obírat, myslím spíš na to, co bude, než na to, co bylo. Doufám, že už žádný další doktorát nedostanu a nebudu muset sepisovat „zásadní řeč“. Ještě že při tom prvním doktorátu (Toronto) jsem byl ve vězení a nemusel tam tím pádem nic psát. Když Vás to nebude moc zatěžovat, můžete tuhle část mého dopisu (tj. část týkající se toho mého proslovu) okopírovat a přiložit panu Bělohradskému, ani nevím, proč jsem se o tom tak zešíroka rozepsal, ale jelikož v tom taky trochu jede (byť občas – Kriseová – jako ten, kým je mi mláceno po hlavě), mohlo by ho to snad zajímat.

Adresát v New Yorku: trochu se na něj zlobím, bližší vysvětlení najdete v mém dopise Františkovi.³ Ale jemu to snad ani neříkejte, bude-li příležitost, napíšu mu to sám, vznikl by z toho známý řetězec drbů, animozit, podezření atd. Snad jediný, kdo by mohl – důvěrně – o těchhle věcech zvědět, je Honza Vladislav, případně další dle Vaší úvahy, ale jen ti z nich, u nichž je jistota, že onen „řetězec“ nedají do pohybu.

Co se časopisu⁴ týče: Přemka zřejmě odepsal, Přemek se nijak moc nezlobí, spíš naopak, právě na pozadí předchozího. Což nic nemění na tom, že přeje časopisu, aby byl co nejlepší, a že mu je milé, bude-li tam tisknut. Toho Ivana⁵ osobně neznám, snad to je chytrý a hodný člověk, zkušenosti nemá absolutně žádné, tím méně s vydáváním časopisu, ale kdo ví, co se stane, třeba z toho za pár let udělá něco dobrého, jiného zase, než bylo to předchozí. Člověk by

3 Záležitost se týkala vymyšleného interview Václava Havla, které měl údajně dát Carin Beckermanová, jež Havla navštívila jako osobní přítelkyně Pavla Tigrida a doručila mu od něho dárky a velmi brizantní dopis. *Václav Havel - František Janouch*, 2007, dopisy 34-36 a příloha IV.

4 Šlo o *Svědectví* a celou agendu související s korespondencí „Přemka“ (Václav Havel) s „adresátem v New Yorku“ (Pavel Tigrid) otištěnou v příloze P8 a vzpomínanou v předcházejících dopisech.

5 Ivan Binar, o němž se píše v souvislosti se *Svědectvím* v předcházejícím Prečanově dopise.

se měl vyhýbat předčasným a unáhleným prognózám. Vím o stovkách případů, kdy různé zdánlivé budižkničemy – což zajisté není tento případ – jejich postavení jaksi přimělo k sebetranscendenci, v novém postavení nečekaně vyrostli a nakonec dosáhli něčeho, co by od nich nikdo neočekával. Na celé té záležitosti mne vlastně mrzí jediná věc: že je tak soustavně upozadován člověk tak svrchovaně kompetentní a zkušený, jakým je Honza Vladislav.

S radostí jsem přijal zprávu, že dáváte dohromady přeci jen – v nějaké nové, aktuálnější podobě – ten sborník o míru. Jistě si s tím dobře poradíte, nepochybně máte také k dispozici všechny texty, které by tam připadaly v úvahu (já ne – nikdy jsem například neviděl jediné číslo těch *Dialogů o míru* – inu to jsou ty zdejší komplikované poměry). Neméně se raduji i z toho, že knížka *O lidskou identitu* zraje k svému vydání. Kdyby to nějak šlo, abych mohl dostat větší množství exemplářů (Klaus je zaplatí), byl bych moc rád, pořád někdo ode mne chce nějaké mé texty a já vůbec nic už nemám.

To je snad v tomto okamžiku vše, vzpomenu-li si do odeslání ještě na něco nebo objeví-li se něco, na co bych měl reagovat, budu připojovat různá P. S.

Moc Vás zdravím! V.

P.S. Láďu L[ise] nemohl zatím Šibal udělat dík policejnímu obklíčení.

Dodatek 30. 3.

Ten přítel „cizozemec“ tu už byl, nebyl jsem doma, nechal mi tu ty pásky a taky dopis pro Vás, z čehož vyplývá, že se asi znáte – překládá pro Francii Váš referát z Frankenu. Přikládám tedy jeho dopis pro Vás a ty pásky, které mají zřejmě nakonec skončit na jeho pařížské adrese, kde teď delší dobu bude. Namátkově jsem si něco z těch pásků poslouchal, snad mohou být skutečně i pro Vás zajímavé, nicméně já byl zcela zhnusen svým hlubokým huhňavým hlasem. To opravdu takhle mluvím? Strašné! Ani nevím, jestli to máte zpřístupňovat i panu Bělohradskému, jak jsem původně dával k úvaze, uvažte to sám, záleží to i na technických možnostech a na míře zajímavosti, kterou v tom shledáte či neshledáte, nicméně pokud byste to nějak posílal konečnému adresátovi přes Janov, přičiňte k tomu prosím, že jsem hluboce frustrován tím, jak můj hlas z pásků zní (jevím se sobě jako takový uuhňaný mudrlant), červenám se, když to slyším, a kochám se nadějí, že jako živý člověk jsem přeci jen snad trochu zábavnější společník, než jak se jevím profiltrován moderní neosobní technikou v podobě magnetofonu. Díky! V.

[Praha], 8. dubna 1985

Doručeno v Hannoveru poštou via W. Scheur 16. 4. 1985 (D TK40/85)

Milý příteli,

jak jsem Vám psal už před týdnem, uchýlil jsem se na pár dní do skrýše (hotel Růže v Českém Krumlově) s úmyslem napsat tam esej a ještě různé drobnosti. Po pár dnech mne tam ovšem policie objevila a odtamtud vypudila. Esej jsem napsat sice stihl, ale měl jsem moc dramatického trápení s tím, abych o ni nepřišel. Zatím jsem o ni nepřišel, ale nebudu klidný, dokud ji nepošlu do bezpečí. Proto Vám ji teď přikládám, přestože – ač zcela hotová – zasluhovala by vzhledem k mnoha opravám ještě jedno přepsání na stroji.¹ Ale já absolutně nemůžu sehnat volnou a pečlivou a rychlou a statečnou (!) opisovačku. A sám bych to nestihl vůbec. Jako obvykle, když něco napíšu, vážou se k tomu hned různé prosby na Vás (naštěstí toho píšu hrozně málo). Zde jsou tedy mé prosby:

1. Pokud byste náhodou ve svém dosažitelném okolí věděl o někom, kdo by to byl schopen krásně a bez chyb a zavčas opsat, prosím, požádejte ho o to. Samozřejmě bych to přes Klause [Junckera] zaplatil. Pokud takovou možnost nemáte, rozdistribuuje to, prosím v xeroxových kopiích (je to xerox, ta Vaše mašinka?) v té podobě, jakou to má ode mne. V takovém případě by mi nezbylo než doufat, že to ti, kteří s tím budou dál něco podnikat, pochopí a že se v tom vyznají.

2. Přikládám dopis panu Brussovi a Klausovi. Oba tyto dopisy – plus kopii mé stati – vložte prosím do obálky a pošlete panu Brussovi.

3. Další kopii připojte, prosím, k mému dopisu panu (nebo snad souduhu?) Faberovi. A pošlete mu to laskavě na adresu: Mient Jan Faber, General Secretary IKV, Interkerkelijk Vredesberaad, Anna Paulownaplein 3, s-Gravenhage.

4. Další kopii pošlete, prosím, s mým průvodním dopisem Františkovi [Janouchovi].

5. Další si samozřejmě nechte a naložte s ní, jak uznáte za vhodné. Mám tím na mysli eventuální publikaci v češtině. Nechávám zcela na Vás, zda to nabídnete *Svědectví* nebo *Čtení na léto* nebo někomu jinému. Já mám jen jednu prosbu: kdyby to někde tiskli, aby to tiskli celé a bez chyb. ([Bez vynechaných řádek apod., jak to bývá hlavně ve *Svědectví*.) Když by jim to bylo moc dlouhé, ať to netisknou. Je to uzavřený celek a vytržený pasáže by zkreslovaly můj pohled.

1 Anatomie jedné zdrženlivosti. Přišla spolu s dopisem a Odpovědí do anketu pro Evropské kulturní fórum.

Tím jsou mé prosby v této věci vyčerpány. Je jich beztak dost. Mám blbej pocit, že si z Vás dělám sekretáře. Jediné, čím Vás mohu uklidnit, je, že teď zas delší dobu nic nenapišu. Účel a eventuální zahraniční publicita jsou patrný z mých přiložených dopisů, proto to znovu nevysvětluji. Klaus se asi těžko postará o nějakou výraznější publicitu, nicméně z různých důvodů jsem mu musel svěřit copyright. Víím, že to publicitu spíš komplikuje než usnadňuje, ale ze všeho, co mi Klaus říká a vysvětluje a vzkazuje, vyplývá, že u delších textů ho musím respektovat jako prostředníka. Ale to se Vás už bezprostředně netýká. Děkuji moc předem! A budu moc vděčen, když mi telefonem potvrdíte, že Vám to došlo – zaveďte řeč třeba na Italky a mluvíte o tom, jak na Vás působilo mé vyprávění o nich (že mne Váš názor extrémně zajímá, nemusím asi zdůrazňovat, tím spíš, že to mimo mne četl zatím jediný člověk).

Stihnu-li to, přiložím i své odpovědi na anketu, ale obávám se, že to nestihnu, ta policie mi svým zákrokem dost zkomplikovala život.

To je snad – pro dnešek – všechno. Moc Vás zdravím a znovu děkuji!
Váš V.

P.S. To opsání je možná zbytečné – pozorný čtenář to rozluští –

Není vyloučeno, že v poslední vteřině před odesláním od Vás něco dostanu –
jen bych to potvrdil –

P.S. Ano! Právě jsem dostal Váš dopis se spoustou příloh. Jen jsem to stačil přelítnout očima – odpovím na všechno příště – až to zpracuju – snad se nic nezmešká – (začíná být trochu dusno kolem anglického ministra zahraničí – uvidíme)

[Hrádeček a Praha], 19. a 22. června 1988

Doručeno v Scheinfeldu expresní poštou via Janouch ze Zagrebu
4. 7. 1988 (D 1060/88)

Milý příteli,

děkuji za dopis z 31. 5. A ovšem i za všechny jeho přílohy. Máte pravdu, že naše kontakty jsou v poslední době trochu porouchány; není to způsobeno jen Vaší zaneprázdněností (jak to sám vysvětlujete), ale i mou zaneprázdněností, a především a hlavně – zdá se – nepružností tohoto druhu pošty. Ať už je podíl různých příčin jakýkoli, sama věc – totiž zdlouhavost vzájemných reakcí, míjení dopisů, z toho pramenící soubor nedorozumění, atd. atd. – mi ani tolik nevadí, to prostě patří k věci. Jediné, co mi trochu vadí je, že postrádám od Vás – stačilo by zcela telegrafické! – potvrzování příjmu různých mých dopisů a – opět telegrafické – reakce na jejich různé body. Ani Vy, ani já nemáme pochopitelně čas psát si obsáhlé dopisy nebo psát si je pravidelně; já tu mluvím o potvrzování či reakcích vskutku telegrafických, třeba jen třemi slovy. Malý příklad: někdy už snad před půl rokem jsem Vám psal dost podrobně, jak bych si představoval Váš úvod k mé knize, co by v něm zhruba mělo být, proč by to měl být spíš úvod než doslov atd. atd.¹ Byl jsem velmi napjat, jak na to budete reagovat; má to být Váš text, na Vás tedy především záleží, jak ho pojmete; já dával jen podněty – proto jsem byl ve zvýšené míře zvědav na Vaši reakci. Dodnes jsem ji nejen nedostal, ale vůbec dodnes nevím, zda Vám onen můj zmíněný dopis dorazil. *Neberte to, proboha, jako výčitku!!!* Je to něco jiného: zlepšovací návrh: zkusme si při každé poštovní příležitosti aspoň třemi pěti slovy potvrdit příjem dopisů a případně reagovat na jejich body, byť třeba jen jedním slovem, například: o bodu tom a tom budu uvažovat. Ve svém posledním dopise píšete například, že opisování mé knihy trvá neuvěřitelně dlouho. To je pravda, s tím vůbec nepolemizuju. Mne to totiž rozčiluje ze všech nejvíc, víc asi než Vás, přičemž už v nejméně třech svých dopisech z nedávné doby jsem Vám psal o tom, jak mne to rozčiluje, čím vším je to způsobeno, jak není v mých silách to uspíšit atd. atd. atd. Vaše poznámka ve mně vyvolala dojem, že jste tyhle mé předchozí dopisy nedostal, i když podle některých jiných známek (například velmi operativního vyřizování mých vzkazů Rowohltům) soudím, že jste je dostal. Myslím, že kdybychom oba investovali kousek času do tohoto okamžitého nebo operativního reagování, resp. potvrzování zásilek, ušetřili bychom si oba mnohokrát větší čas, který jsme pak nuceni investovat do dodatečného vysvětlování různých zápletek, opakování věcí už dříve řečených atd. apod.

1 Vše se týká rukopisu knihy *Do různých stran*.

říkalo, že to je pouhá exhibice a demonstrace. Dnes to už nikdo neříká. Když přišel Láďa s nápadem dělat noviny, moc lidí říkalo, že to je megalomanská utopie. A vida: dnes to je vůbec nejrozšířenější neoficiální sdělovací prostředek na této půdě, kterého se politbyro děsí víc než celé Charty! Třeba budou sympozia za pár let stejnou samozřejmostí jako je dnes Edice Expedice. Třeba taky ne. Je to ale nutné zkoušet, postupovat metodou Skinnerových kryš, tj. metodou – zkouška, úspěch, omyl – snad se to tak nějak jmenuje. Myslím, že tohle všechno víte sám stejně dobře jako já, jsou to v podstatě banality, píšu to jen jako svou variantu odpovědi na otázku, zda podzimní sympozium je myšleno jako demonstrace nebo jako sympozium. *Je myšleno jako sympozium a jestli se to někomu jeví jako demonstrace, pak necht' si laskavě uvědomit, že žijeme v nenormální zemi, kde se vše normální jeví jako demonstrace a kde nelze napravovat věci jinak než trvalým zkoušením normálních věcí – bez ohledu na „demonstrativní“ příděch, který jim poměry dávají.*

Končím s bodem „sympozium“. Uznáte-li za vhodné, že by měl někdo z přátel venku znát můj názor na tuhle věc, můžete mu tuhle pasáž poslat, máte v tom zcela volnou ruku.

4. V duchu střídání dobrých a horších bodů jeden dobrý bod: moc se mi líbila Vaše studie o srpnu 68!⁷ Absolutně s tím souhlasím! Nečetl jsem pochopitelně všechno, co bylo o roce 68 napsáno, nicméně v tom, co jsem četl, jsem nenašel – nebo aspoň si na to nevzpomínám – tak pěkný a přesvědčivý výklad toho, jak se o mravní katastrofu normalizace zasloužilo ustupování reformního vedení. Je to přesně tak, a já si zazlívám, že jsem si to sám ještě v této ostrosti neuvědomil. Pakliže má někdo proti tomu námitky, tak by je snad mohl mít jen v jedné jednotlivosti: přeci jen by šlo mezi reformisty trochu diferencovat, spektrum bylo značné (na jednom konci, řekněme, Krieger a Šabata, na druhém Husák a Štrougal). Ale to je jen detail. (Mlynář by mohl namítnout, že odešel z vedení sám, dřív, než s ním bylo zameteno.)

5. Ptáte se na ohlas *Asanace*. Nemůžu si stěžovat, tady je ohlas moc dobrý (mezi lidmi je to známo hlavně díky závratně rychle se rozšířivší nahrávce mého čtení hry). Zvenčí ohlas nemám žádný, jen Gruša mi napsal lístek, že jsem prý napsal moc dobrou hru.

6. A teď – nechával jsem si to nakonec – jeden bod, bohužel opět méně veselý. Všechno mi trochu přerůstá přes hlavu, nevím, jak to řešit. Čím jsem známější, tím víc lidí (od západních politiků a novinářů až po zdejší nešťastníky z různých konců země) mne vyhledává, chce se mnou mluvit, něco ode mne chce. A čím víc to dělají, tím jsem známější. A čím jsem známější, tím víc lidí mne vyhledává. A čím víc lidí mne vyhledává, tím... atd. atd. Kde se octnu, tam musím předsedat. Ve všem mám být. Jsem členem VONSu (tam

7 Prečanův referát na konferenci v Cortoně.

nedělám nic), Polsko-československé solidarity, FOPu, předsedou redakční rady *O divadle*, předsedou přípravného výboru toho podzimního sympozia, členem redakční rady *Lidovek*, členem *Obsahu*, neformálním patronem nejrůznějších věcí (od *Revolver Revue* až nevím po co). S každou prkotinou jde každý za mnou, někdo vede třeba pár důležitých telefonů s Moskvou či Varšavou, nemá na to prachy, jde za mnou, abych to zařídil. Řeším už i problémy Jazzové sekce. Mám kontakty s oficiální divadelní sférou. A při tom všem jsem stárnoucí, unavený člověk. Co mám dělat? Poradte mi? Proč se tu systematicky nepracuje na proslavení nových jmen? Proč i z exilu chce každý všechno ode mne? Před deseti lety nevěděl nikdo v Polsku, kdo je to chlapec jménem Bujak. Dnes tam je slavnější než Wałęsa! Víím, že mi v tomhle těžko poradíte. Ale snad by šlo aspoň trochu pomoci tím, že by se víc upozorňovalo na přítomnost nových, čerstvějších lidí, jako je třeba Honza Urban, Saša Vondra, kluci kolem *RR [Revolver Revue]* atd. Nebo ta nová mírová skupina.⁸ Nebo Demokratická iniciativa (bývalí tvářisti). Ti byli mnoho let zalezlí, teď vylezli a dělají moc dobrou práci prostě proto, že jsou čerství! Byl jsem na tři dny v Praze. Popíšu jeden z těchto dnů: 9.00 dlouhý telefon s Rowohlty. Pět minut vyřizování písemné agendy. Dva francouzští novináři pro interview. Do toho holandská televize. Do toho dva přátelé, s nimiž jsem dvě hodiny redigoval jeden důležitý dopis do SSSR. Bleskové jednání se slovinským režisérem a s emisarem MCHATU. Do toho profesor G. z USA (skvělý muž!). Do toho Láda s nějakými novými utopiemi. V 15.30 – napůl zhroucen – odcházím s Ládou na schůzi přípravného výboru sympozia, kterou řídím. Odpočinek cestou tam – šli jsme pěšky – a při krátkém nepracovním rozhovoru s režisérem M. z ND [Národního divadla]. Po hodině a půl schůze se omlouvám, předávám řízení Ládovi a prchám na schůzku (historickou, protože první po devatenácti letech) oficiálních divadelníků se zakázanými. Bylo tam asi 20 lidí, bylo to neobyčejně zdařilé (trvalo to do 12 v noci), bude se v tom pokračovat. Kdo tu schůzi řídil? Samozřejmě já. Při tom všem mi jen tak „mimo chodem“ huhlá třicet lidí do ucha třicet různých problémů, které mám vyřešit. Tak vypadaly všechny tři dny v Praze – a přitom jsem tam jel učit se psát na počítači! A přitom v bytě moskevský profesor (vynikající muž, 18 let v Gulagu). Když jsem to už nemohl vydržet, sbalil jsem kufry a odjel na Hrádeček. Jistě mi bude vytýkáno, že jsem se ulil z mírového sympozia Charty; všichni zahraniční hosti se prý po mně ptali. Neulil jsem se, prostě jsem neměl už sílu. No nic, dosti lamentací. To je jen povzdech a zároveň informace pro případ, že k ní bude příležitost přihlédnout. (Jsem na Hrádečku čtyři dny a zas jedu do Prahy, nejdřív náměstek anglického ministra zahraničí, který prý volá speciálně po mně, pak další kolotoč, pak návrat sem a tady sjezd filo-

8 Nezávislé mírové sdružení.

zofů. Atď.) Tuhle pasáž můžete okopírovat pro Františka, měl by o tom vědět nejen jako přítel a jako spolupracovník, ale i jako člověk, kterého tu leckdos podezírá z toho, že věří jen mně a že všechno s Československem řeší přese mne. Je to samozřejmě nesmysl, ale dost lidí si to vážně myslí!

Napsal jsem toho dost, proto končím a přeju Vám všechno dobré!
Váš V.

P.S. Vladislavovi děkuji za jeho krásnou stať v *Actech* pohledem posílaným normální poštou.⁹ I Zině posílám pohled. A taky Hvíždalovi stran Landovského paměti –

PŘIKLÁDÁM DOPIS FRANTIŠKOVI –

P.S. Miliónový džíp – úvod k ukázce z tohoto románu v 10. čísle *RR* (také ještě nevyšlo).

Dodatek psaný 22. 6. v podvečer po příjezdu do Prahy¹⁰

Využívám zvláštní příležitosti a posílám Vám svůj dopis trochu jinak než obvykle. Jsem v Praze na večeři s p. Mellorem, anglickým náměstkem ministra zahraničí, pak mám spoustu jiných věcí a v úterý oběd s kancléřem Vranitzkým. Zároveň sjezd filozofů na Hrádečku.

Pokud jde o knihu: ukazuje se, že za týden Vám to můžem poslat na disketách ve vaší češtině, s provedenou autorskou korekturou, grafickou úpravou atd. Teprve o něco později bychom poslali vytištěnou kopii s rukou provedenými jazykovými korekturami (tu a tam čárka atd.). Z mnoha různých důvodů se to zdá být tak šikovnější; kdybychom čekali na jazykovou korekturu a tady ji přenášeli do počítače, zřejmě by se tím několik věcí zkomplikovalo a celá věc by se opět neúměrně zdržela. Doufám, že Vám tohle kompromisní řešení příliš neztíží život. Původní ideál, totiž poslat disketu v perfektním a definitivním stavu, se tedy neuskuteční. Ale přeci jen první krok dobrým směrem bude snad učiněn.

Pěkně zdraví V. H.

9 Jan Vladislav, Odpovědnost jako spisovatelův osud; v rubrice Česká tvorba v kontextu současné literatury, *Acta* 3–4/87, s. 8–15.

10 Dodatek napsán vlastní rukou.